

הרב יקי עשהאל

❁ "ארמי אובד אבי" - זהות או מהות? ❁

על כורחנו "אין מקרא זה אומר אלא דרשני", שהרי עד שאנו מבררים מיהו ה"ארמי", מיהו "אבי", מה פירוש "מאביד" והאם "ארמי" הוא תואר של "אבי", או שמא שמות אלו מתייחסים לאנשים שונים - קיימת ברקע שאלת המסר: האם התורה רוצה לומר לנו רק מיהו אותו "ארמי" או שמא לומר גם מהו? ועוד קשה: מה עניינו של ה"ארמי" הזה אצל ביכורים ומקרא ביכורים דווקא? לשאלת זיהויו של ה"ארמי" בביטוי: "ארמי אובד אבי" ישנם שלשה פירושים מקובלים:

רש"י: "מזכיר חסדי המקום, ארמי אובד אבי-לבן ביקש לעקור הכל"...

אונקלוס גם הוא, מזהה את ה"ארמי" כלבן: "לבן ארמאה בעא לאובדא ית אבא". לעומתם, הראב"ע מקשה על רש"י הן מצד השינוי בין סביל לפעיל והן מצד השיוך לנושא, ואומר:

"אילו היה ארמי (מוסב) על לבן היה הכתוב אומר "מאביד" או "מאבד" ועוד... ולבן לא סבב לרדת למצרים".

ולכן הוא מפרש: "והקרוב שארמי הוא יעקב כאילו אמר הכתוב כאשר היה אבי בארם היה אובד".

כך גם מפרשים תרגום יונתן והספורנו ש"ארמי" זהו יעקב אבינו.

הרשב"ם הולך בדרך שלישית: "אבי אברהם היה אובד וגולה מארץ ארם"...

אם כן בפנינו שלושה פירושים: אברהם, יעקב ולבן? אולם האם מקרה הוא שמכל הפירושים המנסים לזהות מיהו ה"ארמי" התקבל בצבור, וגם ובעיקר אצל בעל ההגדה, דווקא פירושו של רש"י³ ש"ארמי" זהו לבן? ו"פוק חזי מאי עמא דבר", וזאת בניגוד לפירושי ראב"ע וספורנו ותרגום יונתן המפרשים שהכוונה היא ליעקב אבינו, או לרשב"ם המפרש שהכוונה היא לאברהם אבינו. מדוע? במה "זכה" הבן הרשע לכבוד הזה?

- 1 מעין אותו הבריור קיים גם בפסוק: "וחם הוא אבי כנען". רש"י וראב"ע חולקים האם הכתוב בא להשמיענו מיהו כנען מהבחינה האתנית, משפחתית או מיהו מהבחינה האופייית, התנהגותית.
- 2 האורח חיים הק', כדרכו בהרבה מקומות, סובר שזהו יצר הרע המרמה את האדם.
- 3 במסגרת מאמר זה, אין אנו דנים בכרונולוגיה, כלומר האם רש"י ראה זאת אצל בעל ההגדה או להיפך, שהרי הרבה סברות יש בנושא זמן חיבור ההגדה.
- 4 תואר זה נמצא בב"ר וברש"י: "עם לבן הרשע גרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים" (רש"י, פר'

בכדי לתת מענה לשאלה זו נקדים ונאמר שבעולם החקלאות אין כמו ההישג של ההבכרה. היכולת להגיע לשוק ראשון הינה ההישג המכובד הן במובן המקצועי והן במובן הכלכלי. גם במציאות החקלאית המודרנית, בבורסות הפרחים⁵ וביצוא הפירות והירקות וכן בשוק המקומי, החקלאי המצליח להקדים את יריביו - ידו על העליונה הן במחיר והן בהסכמי הסחר העתידיים אותם יוכל להשיג. **גאוותו של החקלאי, היא זו המטרידה את התורה. המצב המובע בפרשת האזינו במלים:**

”וישמך ישורון ויבעט...וינבל צור ישועתו”⁶, מתאר שפע כלכלי המביא בעקבותיו גאוה המביאה בעקבותיה כפירה. מדוע ה”בעיטה” הינה תוצאה הכרחית? האם לא קיימות אפשרויות ביניים בהן העם ”ישמין” ובכל זאת לא יתגאה, ועל כן גם לא יכפור? פשט הפסוק לא משאיר מקום לאפשרות כזו, הכלל ניתן כבר בתחילת ספר דברים⁷: ”כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ... והשחתם...”. ניתן אולי לומר שהיחס בין ”ארמי אובד אבי” שבפרשת כי תבוא, לבין ”כי תוליד בנים... והשחתם” שבפרשת ואתחנן, הוא מעין המידה של: ”כלל ואחריו מעשה - הוא פרטו של ראשון”⁸. אמנם המרחק בתוך הספר הוא רב, אולם ברמה העקרונית קיימת שייכות רבה. במלים אחרות, הקושי שלנו הוא: וכי מצב זה, של השחתה מוסרית הינו הכרחי רק בגלל שאנחנו ”ישנים”=וותיקים בארץ? וכי אין אפשרות להיות וותיקים ובכל זאת ענוותנים? המציאות המוכרת לנו הן מספר שופטים, שמואל ומלכים, והן מהמציאות הישראלית של מאה השנים האחרונות, מלמדת באופן כמעט וודאי שהתורה הכריעה מראש ולדורות שאם משאירים זאת להכרעה אנושית - אפשרויות ביניים לא קיימות⁹.

ניתן להניח כהנחת יסוד, שהגאוה ותחושת ”כוחי ועוצם ידי” הינה אם לא הגורם הראשי, אז לפחות הראשוני בירידה המוסרית הבאה בעקבות תחושת הקביעות בארץ. בכל מהלך ספר דברים מנסה משה רבינו להטמיע בדור באי הארץ את ההכרה שהם אינם יורשים את הארץ בכדי להיות בעלי וותק, זכויות בלתי מוגבלות ואדונים לארץ. להיפך, מרגע כניסתם חלות עליהם חובות שלא היו להם במדבר, כגון: תרומות ומעשרות, ביכורים, שמיטה ויובל, דיני צבא ומלחמה, סנהדרין ומלוכה ועוד.

וישלח ד”ה ”עם לבן גרתי”.

5 נכון שגם זנים אפילים (מאוחרים) מקנים יתרון מסויים, אולם יתרון זה הינו מקומי ומצומצם ונופל, באופן גורף, ולא משנה באילו גידולים/שווקים, מיתרון ההבכרה.

6 דברים ל”ב, טו.

7 דברים ד’, כה.

8 המידה ה”מל”ב מידות של ר’ אליעזר בנו של ר”י הגלילי.

9 עיין בסדרת המאמרים של אסף שגיב, ”תכלת” על: ”הציונות ומיתוס הלידה מן הארץ”.

הפירוש ה"מהפכני"

בפירושו של רש"י בגמרא על הבטוי "ארמי אובד אבי" אנו פוגשים בכיוון מהפכני: "שמתוודין שאביהן לבן הארמי היה רשע"¹⁰...

במבט ראשון פירוש זה הוא כפירוש הראשון אותו פירש רש"י – ולא היא! ההקשר שונה וכן גם ה"צליל" הנשמע מפירושו של רש"י במס' סוטה. בפירושו לפרשת הביכורים בפרשתנו, מכוון אותנו רש"י לכך שיש לראות קודם כל את הצד הערכי: "מזכיר חסדי המקום".

ישנו משהו שקיים בעולם לפני לבן. החסד או הרחמים הקרובים לחסד. אולי מידת הרחמים ששיתף הקב"ה יחד עם מידת הדין בבריאת העולם. לבן ביקש "לעקור את הכל". יתכן וזהותו ואולי בעיקר-מהותו של לבן מבליטים דמות הכופרת בחסדי המקום. רש"י מדגיש את העובדה ש"לבן ביקש לעקור הכל". כלומר "לבן אשם"... ואילו בפירושו במס' סוטה, היושב על "ספסל הנאשמים" הוא האיכר היהודי שהוליד בנים ובני בנים בארץ וכבר "התיישן" בה. פירוש זה מכוון לכך שמהבחינה המשפחתית - אתנית, באותה מידה בה אנו צאצאיו של יעקב אבינו אנו גם צאצאיהן של נשותיו, כלומר רחל ולאה. ועל כן, באותה מידה שבה אנו צאצאיו של יצחק אבינו אנו גם צאצאיו של לבן... ועל כך אנו מתוודים.

לכאורה, פירושו של רש"י כאן תמוה מאד. הן במובן האתני והן במובן הפונקציונלי. מבחינה אתנית, מדוע אנו אחראים, כביכול, למעשי הרמאות של לבן עד שאנו צריכים להתוודות עליהם? ומבחינה תיפקודית, ממה נפשך: אם האיכר הוא רמאי לא יעזרו ההצהרות ואם לא - מהו הצורך בהן? וממתי אדם נדרש להתוודות על מה שלא עשה? טוביה חטא וזיגוד מינגד?!

בהתבוננות בדברי לבן ליעקב הבורח ממנו, ישנה אמירה של לבן המסגירה השקפת עולם הרסנית, מבחינתה של התורה:

"הבנים בני והבנות בנותי והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא!"¹¹. האמנם? מהי "השקפת העולם" המונחת כאן בדבריו של לבן?

התורה משתפת אותנו ב"תפישת" עולמו של לבן, תרתי משמע... הכל, אבל הכל, שייך לי. אמנם בזמן נינוח יותר, כאשר הוא נאלץ לתת ליעקב משכורת למען הדיפלומטיה או בכדי לצאת ידי חובה, הוא הודה ש: "ניחשתי ויברכני אלקים בגללך"¹², אולם עם התקדמות העושר והשפע "נעלם" אלוקים מהבמה והבעלות עוברת במלואה ובאופן טוטאלי לידי לבן. המימד המרכזי בדברי לבן, החיוני כל כך להבנת דברי לבן הוא חוסר היראה מפני ה' המתגלה אליו בחלום

10 בבלי, סוטה ל"ב.

11 בראשית ל"א, מ"ג.

12 שם, ל', כ"ז.

ומזהיר אותנו: "השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע"¹³. לבן עובר כאן על של שלוש האזהרות: גם אינו נשמר וגם מדבר עם יעקב גם טוב וגם רע, כדבריו: "יש לאל ידי לעשות עמכם רע...ואלקי אביכם אמר אלי"¹⁴

אמנם ה' דיבר אליו והזהיר אותו, אולם אין זה מחייב אותו מאומה. גם בהשוואה לאישים אחרים בספר בראשית, אליהם ה' ניגלה: פרעה¹⁵, אבימלך, היראים (באופן יחסי) מדבר ה', אם לא יראת הרוממות לפחות יראת העונש¹⁶, ומבקשים שיתפללו עליהם להסרת עונשיו, לבן בהחלט מציב כאן שיא לא מבוטל בחוצפה כלפי שמיא. לבן הינו צירוף של "אי יראת ה' ותפישת בעלות טוטאלית" על כל מה שסביבתו. קורותיו של לבן זהים בדיוק כרונולוגי מוחלט לקורותיו העתידיים של האיכר היהודי ה"יושב" על אדמתו. הסדר אצל לבן הוא: א. התעשרות כלכלית חסרת פרופורציות שהגיעה אליו בזכותו של גורם חיצוני (יעקב), אותו הוא רימה ונישל. כדבריו של יעקב אליו: "כי מעט אשר היה לך... ויפרוץ לרוב".

ב. התעלמות מהעובדה הזו ותפישה אדנותית חומרית מוחלטת. "הבנים בני והבנות בנות"¹⁷...
ג. הידרדרות מוסרית עד כדי שפיכות דמים: "יש לאל ידי לעשות עמכם רע".

אלו בדיוק אותם השלבים המתוארים בספר דברים:

א. התעשרות מהירה בזכותו של "גורם חיצוני": "בתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת כרמים וזיתים אשר לא נטעת".
ב. שיכחת ה', מרידה וכפירה: "השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך".
ג. מרידה בפועל- "וישמן ישורון ויבעט", ועד לשפיכות דמים עתידית במולך: "יזבחו לשדים לא אלוך".

ב"שיקוף" זה שני חידושים/עובדות אותן רש"י מחדש/מדגיש:

א. אם התעשרות כזו הביאה את לבן לנכונות לפגוע בבנותיו ובנכדיו- סימן שזה אפשרי.
ב. התכונות האלו אינן לקוחות מ"משפחה אחרת" בה בשעה ש"אנחנו מבית טוב", שכן אנו צאצאיו של לבן באותה המידה שאנו צאצאיו של יצחק... כלומר האמירה הנדושה: "לי זה לא יקרה" מקבלת אף היא מענה בצורה של

13 שם, ל"א, כ"ד.

14 שם, כ"ט.

15 בענין זה פרעה "של" ספר בראשית, שונה מפרעה "של" ספר שמות ויתכן וישנו כאן פשט נוסף ב: "ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף".

16 עפ"י הרמח"ל, במסילת ישרים, בביאור מידת הזהירות.

ניטרול מלכתחילה ע"י ביכורים ומקרא ביכורים, הן מצד התוכן והן מבחינת הסגנון והן מבחינת האינטונציה הנדרשת מהאיכר בשעת ההצהרה הזו. בזאת מתורצות שתי הקושיות גם יחד: מדוע דווקא על לבן מדובר על רצון לעקור את הכל? מכיון שהוא "אב – הטיפוס" המייצג את השילוב בין הכופר עז הפנים ובין זה הבטוח שכל מה שנמצא בטווח ראייתו שייך לו. מה שהוא עוקר זו האמונה בכך שכל מה שקיים ברשותו של אדם הוא קיבל מה' במידת הרחמים. אם כך - ברור מדוע "לבן ביקש לעקור את הכל!"¹⁷ זהו הצירוף ממנו חוששת התורה, ושעליו צריך החקלאי להצהיר מעין הצהרת אמונים לפני ה' במקדש על כך שאין הוא לוקה באף אחת משתי סטיות אלו. ממילא ברור שהמצהיר צריך לשוות לנגד עיניו את "תמונתו" של לבן בכדי לעשות מעין תראפיה סימבולית לעצמו. מכאן יתכן שיש לאחד את שני פירושו של רש"י. **מחסדי המקום הוא לשים בפיו של האיכר המתגאה רענון היסטורי/ווידוי כדי להנמיך אותו - מה שמהווה לגביו ולגבי עתידה של כל החברה תעודת ביטוח להמשך ישיבתם על הארץ. לאמור: בה במידה שהאיכר היהודי יראה את עצמו ארעי בארץ - הוא יהיה קבוע בה וכן להיפך.**

מקרא ביכורים - כלי פסיכולוגי לשבירת הגאווה

בנוסח הקבוע אשר אותו חייב המביא לומר בזמן שהוא מביא את ביכוריו למקדש קיימים כמה קשיים דרכם נוכל להגיע ל"ליבה הרעיונית" של מצוות הביכורים:

א. בתחילת העניין כתוב בפסוק ב': "מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך", ולאחר מכן בפסוק ד', מצהיר החקלאי: "כי באתי את הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו" וכו'. מה גרם לשנוי החריף ב "סטטוס" של הארץ ש"הפכה" מארצו של החקלאי לארצו של ה' שהבטיח אותה לאבותיו של החקלאי, והוא יושב שם מכוח אותה ההבטחה?

ב. פתיחת פסוק ה': "וענית" תמוהה¹⁸, שכן אין הכהן שואל מאומה ואם כן למי צריך החקלאי לענות?

ג. אם כוונת התורה היא לתת למביא הביכורים פרספקטיבה היסטורית, מדוע

17 בהשוואה לפרעה המייצג "אתיאסט אלילי" שלאחר כמה מכות החל להיכנע, לבן מייצג דמות הנלחמת במידת החסד האלוקי ולא נכנעת, במובן השלילי כמובן, היכן שפרעה כבר נכנע .

18 נסיון מענין מובא בדבריו של הרב צ. שוורץ במאמרו: "הביכורים-אחרית כראשית", ("אמונת עתיד" מס' 17), שם הוא טוען שה"ענית" הוא חלק מתיקון ה"דו-שיח הלקוי", כלשונו, בין קין להבל שנסב סביב ה"בכורות צאנו" וכו'. לכן ישנו צורך ב"הרמת הקול" כפי שנראה גם בדברי רש"י.

משתמשת התורה בביטוי "ארמי אובד אבי", היכול להתפרש לכמה כיוונים ואינו ודאי? מדוע לא להתחיל באברהם אבינו או בירידה למצרים ולפרש בשמות האבות¹⁹?

הגורם לשנוי הוא, לענ"ד, ההליכה אל "המקום אשר יבחר ה'". בתחילת ההליכה התורה מתארת את רחשי ליבו של החקלאי. הוא יוצא מארצו במובן הזה שהוא נאלץ לגלות ממקום נצחוננו, בעלותו ואדנותו, ולעלות למקדש. רק שם הוא מבין שכל הימצאותו על אדמתו היא מציאות ניסית, במידת הרחמים, ועליה הוא חייב להודות. על כן בהצהרתו כנוי הארץ משתנה מ"ארצך", בלשון שיוך, ל"הארץ אשר נשבע ה'" - ארצו של ה'. רק מנקודה זו ניתן להמשיך, וללא הבנת והפנמת נקודה זו אין טעם להמשיך, ואין התורה מאפשרת להמשיך, מכיוון שלישיבה כזו בארץ לא יהיה המשך. באשר ל:"וענית" - מלה זו מעלה כמה שאלות: האם היא מענה על שאלה וא"כ מהי/היכן היא השאלה? הגמרא שם דנה בסוגייתנו לגבי היא פירוש "עניית הקול". הגמרא מגיעה למסקנה שיש צורך בעניית (הרמת) הקול כאשר מדברים על גנות או על צער עצמי. ברור ממהלך הגמרא שכאשר אנו טופחים לעצמנו על השכם - יש צורך בהנמכת הקול, ואילו כאשר אנו מזכירים את גנותינו - בהרמת הקול.

האם יתכן לומר שהיא מענה לקולו הפנימי של מגדל הפירות עצמו, מענה על מחשבותיו? האם יתכן לומר שהיא איננה ציווי אלא מלמדת על מצב תוצאתי הבא מהשורש "עני", מלשון עוני, או נמיכות קומה וא"כ מהי המשמעות? עיון במפרשים מראה שכל האפשרויות הללו נדונו: רש"י: "וענית" - לשון הרמת קול".

מדוע יש צורך בהרמת הקול? לענ"ד, יתכן לומר שעניית הקול הינה צורך פנימי של האדם. צורך הקשור לכל המעמד ההצהרתי הזה. כאשר מנסה התורה להסיר מעל החקלאי את האגו המקצועי והכלכלי שלו, הוא עלול להצהיר זאת בקול ענות חלושה²⁰ ואת זה, מדגיש רש"י, יש למנוע - לא עבור הכהן אלא עבור מביא הביכורים עצמו.

בעל האור החיים נותן מבט שונה באשר לנקודת המוצא הפסיכולוגית/מידותית שאליה התורה רומזת כאן: "וענית ואמרת...ואפשר שהוא עוני, כאדם פחות שקיבל טובה גדולה מהמלך שמעני עצמו (עושה עצמו כעני ומתבטל) לפניו בלב נשבר, כמו כן הוא יכניע עצמו". כלומר: לא רק הנוסח, ה"מה" חשוב, אלא גם ה"איך", מאיזו נקודת מוצא אומרים אותו. היוצא מדברי רש"י ובעל

19 כפי שאכן כתוב בהרבה מקומות: "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב"...לולא אלקי אברהם ופחד יצחק" ועוד רבים.

20 כדרך הילדים...ההורה גוער בילד: "בקש ממנו סליחה, מיד!" הילד לוחש: "סליחה" ההורה: "בקול רם, לא שמעתי"...

האווה"ח, שלשניהם התורה מתייחסת במלה "וענית" לא כמענה לשאלה אלא כהדרכה לאופן, ל"איך". ההצהרה צריכה להיאמר מצד אחד בקול ענות גבורה ומצד שני דווקא בקול ענות חלושה. לכאורה רש"י והאווה"ח סותרים זה את זה, אולם ניתן לומר, לענ"ד, שהתורה מצווה על החקלאי להיות תקיף וענוותן בו זמנית. שני פירושים אלו אינם סותרים, ו"קרובים דברי אלו להיות כדברי אלו"²¹.

הנקודה העקרונית השניה היא השייכות:

"וענית ואמרת לפני ה' אלקיך... והנחתו לפני ה' אלקיך והשתחוית לפני ה' אלקיך ושמת... אשר נתן לך ה' אלקיך". אין צורך במבט שני בכדי לגלות מהו הבטוי המנחה: "לפני ה' אלקיך". החובה המוטלת על החקלאי המצליח, זה שהיה יכול להגיע "ראשון לבורסה" עם פירותיו המשובחים, לשוות לנגד עיניו את הקב"ה לאורך כל תהליך הגידול בשדה. יתכן שזהו פשר הדיוק בהנחת הטנא לפני המזבח דווקא, אשר ממנו כפרתו של אדם הראשון וכפרת העם ואולי העולם כולו. דווקא במקום זה חייב החקלאי להניח את פאר תוצרתו ולהקריב את גאוותו, את האגו המקצועי שלו. כלומר: הוא מחוייב בכפרה על גאוותו.

שיטת בעל ה"כלי יקר"

לשיטתו של רבינו שלמה בן אפרים מלונשיץ מצוות הביכורים מהווה צומת מרכזית בבניית האיזון בין ארעיות לקביעות בארץ²²: "והיה כי תבוא אל הארץ - לא מצינו לשון 'וירשתה וישבת בה' כי אם כאן ובפרשת המלך, לפי שאחר ירושה וישיבה ישמן ישורון ויבעט ויבקשו להם ענייני שררות ככל הגויים. כך בפרשת ביכורים היתה הכוונה להכניע רום לבבם אשר אחר ירושה וישיבה ישיאם לבם לומר להם כי להם הארץ ובחרבם ירשוה וישכחו את ה'".

כלומר: בעל הכלי יקר מזהה במצוות ביכורים חשש מפורש, והוא לומד ב"במה מצינו" מקורי ועצמי מפרשת המלך²³: ומה שם לגבי המלך התורה נוקטת לשון של 'וירשתה וישבת בה' - ושם החשש הוא השררה והגאווה - אף כאן מכך שמופיע בלשון הכתוב אותו צירוף לשון - ג"כ מדובר במצווה הבאה לתקן/לנטרל חשש זהה. הוא ממשיך לבאר:

"זהו שנאמר 'והיה כי תבוא... אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה... וירשתה וישבת בה', כי באמת לא בתורת ירושה אתה בא אל הארץ... אבל מה' נתונה לך הארץ

21 עפ"י המשנה בשביעית, א',א.

22 בעל ה"כלי יקר" עה"ת מפרש באופן שלילי ביותר את רוב פעלי ה"ישיבה" כגון: "וישב יעקב, רב לכם שבת בהר הזה, כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה". מבחינתו, עצם הישיבה הקבועה הכבדה, היא מעשה "אנטי-רוחני/תורני".

23 דברים י"ז.

... ולבבך לא כן ידמה אלא וירשתה - שתחזיק בה כיוורש כאילו היא ירושה לך מאבותיך. 'וישבת בה' - כתושב ולא כמו שנאמר 'והארץ לא תימכר לצמיתות...כי גרים ותושבים אתם עימדי'... על כן אני מצווך מצוות הביכורים, וכן פירש הרמב"ם שעיקר טעם מצווה זו ההכנעה וההשתעבדות את ה' יתברך". בעל הכלי יקר לומד אחרת את הפשט. הרישא של הפסוק אלו דברי ה', והסיפא, "ארצך", אלו דברי "האדם הקטן". ה' אומר לאדם שהוא נתן לו את הארץ, ואילו האיכר לא תמיד חש זאת. כך ישנה ראייה לדברינו בדבר מרכזיותה של הגאווה בה יש צורך להילחם.

עקרון שבירת הגאווה בהלכות ביכורים

עובדת היות שבירת גאוותו של החקלאי הקוו המנחה של מצוות ביכורים מתבטא גם בהלכות ביכורים. נציין שלוש הלכות במסכת ביכורים הממחישות את המלחמה בגאווה בנושא המרכזי בביכורים.

"יש מביאין בכורים וקורין, מביאין ולא קורין, ויש שאינן מביאין"²⁴. מבואר מלשון המשנה כי ישנם שלושה מצבים. בראשון סכנת הגאווה הגדולה ביותר - לכן גם מביא וגם קורא. ישנו מצב מנוגד - בו אין מביאין כלל, וישנו מצב ביניים שבו ההבאה מספיקה ואין צורך במקרא בכורים. מהו העיקרון המנחה? ב"אלו שאינן מביאין כלל" - מדובר במצבים בהם אין לאיכר בעלות על הקרקע שבה גדלו הפירות. מקור הגאווה הוא הבעלות - "זה שלי".

לעומת זאת, במקרה שהוא בעל הקרקע אולם הביכורים המקוריים אינם בנמצא: "הפריש בכוריו, נבזזו, נמקו, נגנבו, אבדו או שנטמאו - מביא אחרים תחתיהם ואינו קורא"²⁵.

מסיבות שהמשנה פירטה, הוא מביא אולם אינו קורא, כלומר: ישנו מצב ביניים שבו מצד אחד הוא יודע שאין אלו הפירות שעליהם גאוותו, ומצד שני הוא עדיין בעל הבית ובעל הקרקע - גאוותו "חצויה" ולכן חובת השבירה שלו לגביה - גם היא "חצויה". אינו דומה מי שהגיע להישגים חקלאיים כאריס או חוכר על אדמה לא לו למי שלא זו בלבד שהוא "יושב על אדמתו" אלא הגיע עליה לאותם ההישגים.

24 ביכורים פרק א', משנה א.

25 שם, "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם..."

ביאור פנימי למצוות הביכורים

בחסידות ישנו פירוש פנימי יותר, כדרך החסידות, למצוות ביכורים: בעל ה"שפת אמת" על התורה מדגיש את חשיבות מצוות ביכורים מצד כח ההתחדשות: "כי ע"י הביכורים נתעורר כח ההתחדשות בעולם, ע"י שנתנו הראשית אליו ית' והעלו כל דבר לשורשו נתעורר להם התחדשות החיות מן השורש".

דברים אלו יכולים לשמש כראייה לחשש הסטגנאציה והירידה המוסרית הבאה בעקבות ההתיישנות שהוזכרה לעיל. למעשה ניתן להרכיב את שיטות הכלי יקר וה"שפת-אמת" ולטעון שחד הן. כלומר: הביכורים מונעים התיישנות הגוררת בעקבותיה זלזול וגאווה הגוררות השחתה מוסרית הגוררת גלות ואילו ההתחדשות מובילה למעגל חיובי. ראיית האדם את עצמו בפרופורציה נכונה בראי ההיסטוריה, והבנת מקומו בהווה תוך מלחמת חורמה בעכשוויזם ובנהנתנות והינם הנחייה והדרכה חיובית כיצד לרשת את הארץ. יש להיות "בעל הבית" במובן החיובי, המחייב והרואה את החובות ולא את הזכויות על הארץ, ובכך להמשיך לשבת בה: "למען ירכו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ"...